

İKTİSAT İLMİNDE METOD ARAŞTIRMASI

Prof. Dr. Halil DİRİMTEKİN

I. İKTİSAT İLMİNDE KONU BİLGİ SINIRLARI VE BÖLÜMLERİ

A. İktisat İlminde Konu

Bağımsızlığını son kazanan ilimler arasında bulunan iktisat'ın kendine has konuları, metodları ve amaçları bulunmaktadır. İktisat ilmi, diğer ilimler gibi yalnızca konuların anlatımını yapmakla yetinmeyip, iktisadi olayların oluşumlarının nedenlerini araştırıp ortaya koyarak bunlar arasındaki ilişkileri bulmaya çalışır. Diğer taraftan toplumları daha iyi bir yaşam düzeyine ulaştırmanın yollarını araştırır.

İlimlerde, önceden olayların temel araştırmaları yapılarak, konkret problemlerin çözümü yoluna gidilmekte ve bu arada ortaya çıkan ilişkilerin belirtilmesi gerekli olmaktadır.

Temel araştırması yapılırken olayın nedeni, diğerleri arasından aranılarak bulunur. Bunun için «Ayrırma» «Abstraction» işlemine başvurulmuş olur.

Amaç araştırmasında da ayırma işlemi yapılmaktadır. Olaylar arasında asıl amaç hangisidir. Bunun belirlenmesine ve diğer taraftan yeniliklerin bulunup ortaya çıkarılmasına çalışılır.

Teori kurulurken ayırımda ne kadar ileri gidilirse, erişilen sonuçlar o kadar kapsamlı olur. Genellikle kurulan **teorilerin güzel fakat uygulamada işlemediği** veya **teori uygulanamaz** şeklinde tenkitler bulunmaktadır. Teori ile uygulamanın farklı olacağı veya teorinin gerçeği tam yansıtmayacağı belirtilmek istenilir. Genellikle sosyal bilimlerde teorilerin gerçekleri tam yansıtmadığı ve kolayca uygulanmaya sokulmasının güç olduğu belirtilmektedir.

Teorinin uygulamaya uymaması olayının iki nedeni bulunmaktadır.

Birincisi; ortaya konulan teori yanlış kurulmuştur. Burada teorinin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Sonucunda hatalar düzeltilerek, teori doğru olarak tekrar kurulur veya yeniden bir teori bulunur bu da uygulamaya denk düşer.

İkincisi; teori doğrudur, gözden geçirilmiştir. O zaman teorinin gerçekleştirilmesi için gerekli şartlar sağlanmadığından, uygulamaya denk düşmemektedir. O zaman şartlarda uyum sağlamak gerekir.

İktisat sosyal bir ilimdir. Kişilerin bulunmadığı yerde ekonomik olaylardan sözedilemez. İnsan sosyal bir varlıktır. Onlar yaşantılarını sürdürmek için karşılıklı ilişkiler içindedir. Bu ilişkiler her geçen gün gelişmektedir. Bu yönde ekonomik olaylar daima hareket halindedir. Bu hareketliliği konu alan iktisat ilmidе gelişim içerisinde.

B. Bilgi Sınırları

Bir ilmin sınırları, kullanılan metodlar ile çizilerek belirlenir. Konuyu, bilgi hudutları sınırlar. Buna da uygulanan metodlarla erişilir. Her ilimde daima metod araştırmaları yapılmaktadır.

Ekonomilerin dış görünüşleri ile onların durumları bilinemez. Konuların görünüşü ile bilgilerin gerçeklerle uygunluğu her zaman mümkün olamaz. Çoğunlukla bir dengesizlik bulunur. İdeal düşüncelerle ilmin hududları aşılarak felsefeye ulaşılır.

Bilgiler gruplanarak ekoller meydana getirilir. Bütün ekollerin amaçları bulunur. Ekoller, daima birbirleri ile mücadele halindedir. Bir ekol her zaman diğerlerini söndürme çabası içindedir.

Her ilimde metod karışıklığı ve bulanıklığı bulunmaktadır. Akan zaman içerisinde gelişme seyrine uyarak metod meseleleri daima tartışma konusu olmuştur.

İkinci dünya savaşından sonra, iktisat ilmi öğreniminde büyük gelişmeler görülmektedir. Metodolojik uyumsuzluklar verimsiz olmaktadır. İlim bir yönden metodik çalışmalar yaparken, diğer taraftan gözlemlere de yer vererek, problemlerin çözümünü uğraşır. Bunlar kantitatif ve kalitatif metodlarla belirlenir.

Birinci metod kantitatif bilgileri anlatır. İkincisinde kalitatif bilgilere yönelir. Ayırım (endüksiyon, dedüksiyon) aracılığı ile de bu bilgiler kazanılmış olur.

İlim, deneysel gerçekleri sınırlayamaz. İktisat teorilerinde akli normlar esastır. İlimde akli normlarla gerçeklerin kapatılması şüphesiz ki hatalı olur. Bu durumda uygulamalı bilgilerin kazanılmasına imkan olmaz.

Nazari ilimlerde yapılan deneyler, olaylara uygun düşmeyebilir. Fakat uygulamalı ilimlerde, deney sonuçlarının olaylara tam uygunluğu aranır. Yoksa sonuçlarının zıddı kabul edilmiş olur ki, bu ise uygulamalı ilimler için geçerli olamaz.

İktisadi yapı diğer disiplinleri de ilgilendirmektedir. İktisadi akımdaki objektif bilgiler, o çevredeki yapı içerisinde görülür. Örneğin bir yerde fiyat hangi seviyededir. Fiyat, para birimiyle yani kantitatif kıymetlerle ifade edilir. Bütün bunlar iki gerçekle öngörülmektedir. Ayrıca şunuda belirtelim ki, problemler yalnız belli gerçeklerde olmaz. Ancak metod çalışmalarıyla çözümlenir (Kalitatif ekonomi; iktisadi yapı, tanımlar. Kantitatif ekonomi; iktisat teorisi, iktisadi akım)

Yalnız başına bir fiyat düşüncesi, miktarlardan tamamen soyut, tarihi, hukuki ve sosyal çevreden uzak oldukça, ilmin kurulmasında daima teorik kahr. Bunlar meselelerin aydınlatılmasında yeterli olamazlar.

C. Bölümleri

1. Kalitatif İktisat (İktisadi Yapı, Tanımlar)

İktisadi yapı ve tanımlar, tarihi-deneysel görüşlerle ortaya konulur. Yapıyı ve tanımları geçmişteki faktörlerin etkisiyle ne idi ve nasıldı diyerek incelemek gerekli olur. O günün şartlarında iktisadi yapı ve tanımların hakiki kavramları bulunarak ortaya çıkarılır. Böylece tarihi-deneysel görüşler içerisinde ortaya konulmuş olur.

Yapının ve tanımların tarihi-deneysel yollarla bu günkü duruma nasıl geldikleri meydana çıkarıldıktan sonra, nedir ve nasıldır diyerek incelemek gerekir. Böylece şimdiki durum ortaya konulur. Bu günkü gerçekler çoğunlukla tarihi faktörlerin etkisinde seyreder.

2. Kantitatif İktisat (İktisat Teorisi-İktisadi Akım)

Önemli olan ekonomik sistemlerdeki değişim akışının aydınlatılmasıdır. Eski literatürde iktisadi konular, iktisadi kavramlar içerisine alınarak bir sıraya konulurdu. Örneğin arz ve talep kanunları. Böylece konular, kanunlar içerisinde tanımlıydı. Gelişmeler yalnız ekonomik sistemlerdeki değişikliklerin akışını aydınlatmaya çalışmıştır. Bu konuda her zaman uzun ve şiddetli münakaşalar olmuştur. Acaba bütün iktisat kanunlarının sebeplerini bu düşünce akışı verir mi vermez mi? Klasik iktisatçılar, Karl Marx ve onun tarafları buna tamamen inanmışlardır.

II. METOD ARAŞTIRMASI

İlimler metodlarının seçiminde serbest bulunmazlar. Her ilim için bilinen metodlardan bazıları kullanılır. İlimlerin kalite ve kantitelerine göre bilinen iki metod geçerli olmaktadır.

A. Teorik Düşünüş

Teori; düşüncelerin genelleştirilmesidir. Bilgi konuları, akli prensipler ve deneysel yollarla birbirlerinden ayırt edilir. İktisat ilminde de aynısı olmaktadır. İktisat ilminin amacı ekonomik sistem değişikliklerindeki akışı aydınlatmaktadır.

İlimlerde metod modelleri seçilerek, tabii ilimlerde olduğu gibi gerekli deneyler ile hata ve zorluklar giderilmeye çalışılır. Ayrıca yeni modeller geliştirilerek, belirli meselelerin önemli bağlıkları bulunur ve bunlar ortaya konulur.

İktisat teorisindeki gelişmelere basit ve aynı zamanda güç olan konkret modellerle varılır. Genel bilgilerin, model analizleri ile kazanılması mümkündür. Model analizleri ayrı ayrı içerilen konular üzerinde yapılır.

Teorik bilgiler bir ayna gibidir. Bu da aklın yardımı ile bilginin tekrar ortaya konulduğunu gösterir. Olayların sebepleri, gözlem, hipotez ve öncüler ile aydınlatılmaya çalışılır. Belirli metodlar

ve deneyler ile kontrolleri yapıldıktan sonra, teorinin gerçeğe uygunluğu sağlanarak ortaya konulur. Gerçekler konkret olarak tarihte görünür. Bu nedenle zaman ve mekan içerisinde olaylar uygulamalı olarak sınırlanmış bulunur.

Buna karşı teorinin hipotezler ile tarihi bağımsızlıkları, yani değişen zaman ve mekan bağılılığı ortadan kaldırılarak, genelleştirilir ve sonra uygulamaya geçilir. Burada teorik sıçramaların olacağıda düşünülmemelidir. Fakat bunlar her zaman aktüel değildir.

B. Deney Yolu

İktisadi araştırmalardaki kişisel görüşler, objektif deneyler yapılarak iktisadi tanımla gerçekleştirilir. Bu tanımların zamana ve çevreye bağılılığı özel durumları belirler. Bilginin gayesi yapısal ilişkileri zaman ve mekan içerisinde sınırlamaktır.

Deney yolunun gerçekleşmesi için özellikle olayların tanımı, sınıflandırılması ve tiplerin kurulması gereklidir.

1. Olayların Tanımı

Olaylar; tarihi veya aktüel durumlarının incelenmesiyle tanımlanır. Örneğin Türkiye'nin belirli senelerde ekonomik durumunun tanımlanması gibi. Burada yapısal veriler gösterilmiş olacaktır. Fakat malzemenin çokluğu içerisinde olayın aydınlığa kavuşmama tehlikesi vardır. Bu nedenle arzu edilen genel bilgiler kazanılmaz ve sonuçlara varılamaz.

2. Sınıflandırma

Literatürdeki konular sistematik bir şekilde gösterilir. Bunun için yapılacak bir şema içerisinde bütün olaylar konulur. Böylece bu olaylar arasında eşit analiz yapabilme imkanlarına kavuşulur. Sınıflandırma iki şekilde yapılabilir.

Maddi Sınıflandırma;

Maddi sınıflandırma ilimde bünye piramidinin kurulmasını gerektirir. Örneğin Botanik, Zooloji, Element, Periyodik Sistemi, İşletme Şekilleri vb.

Maddi sınıflandırmanın bir sınırı vardır. Bazan tamamıyla düzenli bir sisteme erişilemez. Çünkü belirli şeylerin, arzulanan ölçüde birbirleriyle ilişkileri kurulamaz. Maddi sınıflandırma akli bilgiler için değerlidir. Bunu takiben her şemanın bölümleri gerek-

lidir. Aşırı bir bölümlenme yapılırsa hatalı olur. Fazla detaya gidilmesi de sınıflandırmada esasın kaybolmasına neden olabilir.

Şekli Sınıflandırma

Bölümlerin kriterleri deneysel değildir, çünkü soyut prensipler realiteden alınmamıştır. Belirtilen tipler ise önceden mevcuttur. İlimdeki tipler, kutupları oluştururlar. Genellikle ilimde iki kutup tipleri toplar. Bu kutuplar daima birbirleri üzerinde etkilidirler. Kutuplar daima kendi etkilerini artırma çabası içerisinde bulunurlar.

Kutuplar daima birbirlerini etkilerler. Kutup içindeki ilişkilerinde, diğerlerine üstün bulunurlar. Kutuplara örnek olarak sıcak-soğuk, karanlık-aydınlık, iyi-fena söylenebilir. İktisat ilminde de kutuplara örnek olarak kalite-kantite, statik-dinamik, deneysel-teorik, merkezi İdare-Serbesti gösterilebilir.

Bugün bilgi hudutlarını bilmemiz mümkün olmuyor. Bunun güçlüklerini iktisatta şöyle sıralayabiliriz.

Birinci güçlük; konkret iktisadi sistemlerin kutuplar arasındaki gerilim içerisinde gruplandırılmasından ileri gelir. Öyleki kutupların etkisinde bulunan iktisadi olayların, hangi kutbun içerisine konulacağı bazan müşkilat arzeder.

İkinci güçlük; bazı kişilerin eğilimine göre; tek yönlü düşüncelerin etkisinde kalarak, yalnızca bir tarafın fikir ve görüşlerini aksettirmesinden doğar.

3. Tiplerin Oluşturulması

Akli ve tabii ilimlerin konuları, tiplerde büyük rol oynar. Madde sınıflamada yalnız yüksek derecedeki «**Ayırım**da» (Abstraction) farklılık arz eder. Araştırılan konkret olayların faydalı yönleri ele alınır ve sonra kriterler tekrar münferit olaylara uygulanarak onların kavranması sağlanmış olur.

Diğer taraftan şekli sınıflama konkret tarihi tiplerle karşılaştırılır. Böylece kurulan tipler zaman ve mekan içerisinde faydalı kılınır. İktisat ilminde oluşturulan tipler genellikle tarihi tiplerdir.

III. Modeller

Modeller doğru çözüme varabilmek için gerekli alternatifler ve bu alternatifler arasındaki ilişkileri belirlemek için kurulurlar.

A. Model kurma safhaları

Bir problem için kurulması arzu edilen modelin safhaları şu şekilde sıralanabilir.

1. Problemin Belirlenmesi

Bu safhada problemin ne olduğu ve onun unsurları belirlenir. Bu unsurlar modele geçirilerek değişkenlerin tesbit edilmesi için gerekli olur.

2. Değişkenlerin Belirlenmesi

Burada birinci safhada bulunan unsurlar birer değişken ile gösterilir. Bu değişkenlerin belirlenmesi modelin çözümlenmesi anlamına gelir.

3. Parametrelerin Belirlenmesi

Beklenen değişkenler arasındaki ilgi parametreler aracılığı ile kurulur. Parametreler elde edilen verilerden nümerik olarak belirlenirler. Örneğin:

$$y = a + bx$$

şeklinde bir denklemde (a) ve (b) değişkenler arasındaki ilgiyi kuran parametrelerdir.

4. Modelin Çözülmesi

Bu safhada model çözümlenerek değişkenler için nümerik değerler bulunur. Bulunan bu değerler analiz edilerek, gayeye ulaşıp, ulaşılmadığı kontrol edilir.

B. Münferit Değişkenler Arası İlişkilerin Formüllemesi

Münferit büyüklüklerdeki değişkenler (yapı ilişkisi, yapı bağıllığı, yapı eşitliği) arasındaki ilişkilerin, bağılıkların ve eşitliklerin formüllemesi gerekmektedir. Bununda üç şekli bulunmaktadır.

1. Tanım Eşitliği

Geniş bir tanım değerinin belirlenmesinde yardımcı olur.

Örneğin:

Malların satış geliri = Malın fiyatı X satış miktarı

Gelir = Kar + toplam masraf

Milli Gelir Harc. = Tüketim Harc. + Yatırım Harc.

Bu şekillerde görüldüğü gibi; tanımın eşitliği ortaya konulmaktadır .Böylece geniş bir tanımla değerleri belirlenmiş olur.

2. Teknik - Müessese Eşitliği

Üretim Tekniğiyle veyahut müessesenin diğer üretim araçları ile arasındaki ilişkilerin eşitliklerine hizmet eder. Örneğin; piyasadaki üretim miktarı (out-put) ile piyasadaki üretim faktörlerinin miktarı (input) arasındaki ilişkileri göstermektedir.

3. İlişkilerdeki Eşitlik (Reaksiyon-Hipotez)

Genel reaksiyon varsayımı, bütün modellerde rasyonel kabul edilen prensip, iktisadi suje için de aynen geçerlidir. Bu da konulan gaye olmaktadır.

Örneğin;

- 1) Arz eden için gaye: en yüksek kazançtır.
- 2) Talep eden için gaye: en yüksek faydadır.

Bu iki düşünce şekli, ekonomik sistemde bağlı ve bağlı olmayan değişkenlerin ilişkisini ortaya koyar.

C. Teorik Düşünüşün Açıklanması

Modellerin aracılığı ile gerçeklerin aydınlatılmasıdır. Düşünceler, modeller ve çalışmalarla gerçeklerin bulunması mümkündür. Bunun içinde nasıl bir teorik düşünce, gerçekleri aydınlatır sorusu önem kazanır. Buradan da teorik düşüncelere geçilir.

Teorik düşünüşün açıklanabilmesi için dört safhadan geçmek gerekmektedir. İlimde ifadeler kendilerini terimlerde bulur. Bu safhada terim birliği yaratılmış olur. İkinci safhada hiyerarşi içinde terimler arasındaki ilişkiler tabelalaştırılır. Üçüncü safhada teorik düşünüşün açıklanmasında grafik ifadelerinden ve matematik bağlantılarından yararlanır. Şimdi bu dört safhayı açıklayalım.

1. Terimler

Terimler, insan düşüncelerinin ifade şeklidir. Konuşma, düşüncelerin nakil aracıdır. İnsanlar için konuşma kesin ifade aracı değildir. Zira konuşma, uzun gelişimin sonucudur. Münferit olan kelimeler birleşerek kıymetlenirler. Böylece bir çok anlamları ile kıymet görüşlerini ifade ederler. Bütün ifadeler, kelimelerin hakimiyeti altında bulunur. Gelişmeler, zamanla ihtisas konuşmalarına yönelir. Terimler milli lisanlarda yerleşme, kesin olarak ölmüş olurlar.

2. Terimlerin Tabelalaştırılması (Cetvellendirilmesi)

19 uncu asır ortalarından 20. yüzyılın ilk yarısına kadar olan gelişmeler, görüşlerde açıklık kazandırmıştır. İlim için lüzumlu olan terimlerin gelişim içersinde tabelalaştırılmasıdır. Yani ilgili terimlerin birbirlerinden üreyerek ilmi ifadelerini bulmalarıdır. Fakat terimlerin açık olmıyan teferruatlara kadar inerek tabelalaştırılması da doğru olmaz.

3. Grafikle Gösterme

Analitik ilişkiler, şekiller ve koordinatlar sistemi içerisinde gösterilir. Tabelaların yapımını ilk olarak Cournot kullanmıştır. Ekonomik teoride bilgiler grafikle gösterilmektedir.

Bu iktisatçılar için bir kazançtır. Çünkü doğruluk ve görünüş birbirine bağlanmıştır. Zararlı tarafı genellikle yalnız iki değişken için mümkün olmasıdır. Üç değişkende zorluklar başlamakta, bununla beraber bu gün koordinatlar sistemiyle, bir çok görünüşlerin işlenmesi mümkün olmaktadır.

4. Matematik Bağlantılar

Matematik ifadeler kesin metodlardır. İki ve daha fazla değişken kullanılmaktadır.

Modeller; sebep, netice ilişkilerinin matematik ifadeleridir. Sembolik hareketler tamamıyla mantıkidir. Zira rasyonel ilişkiler, matematik mantığı içerisinde oluşur. Matematik formüllerin yarar ve zararları bulunmaktadır.

Yararları: teorik analizler matematiksel formüllere bağlanır.

Düşünceler, yorumlamalarda rol oynar. Büyük adetlerle, kesin sonuçlara erişilir. Değişkenlere istenilen adetler verilerek çalışılır. İktisat politikasında gayesinin gerçekleştirilmesi için model kurulabilir. Bunun ifadesi; formül analizlerinde gerekli adedi silsileler kullanılır.

Zararları: İktisadi ifadeler miktarlar içerisinde nasıl katiyet kazanabilir. Burada açıklık kaybolup gider. Bunun ifadesi; formül hakimiyetidir. Yani her şey matematikle gösterilemez.

D. Modellerin Sınırları

Modeller, bilgi metodları olup iktisadi bilgi konularına da uygunluk gösterirler. Bilginin hudutları modelleri sınırlar. Modeller akan bir ekonomik sistemin değişkenlerini belirtir.

Bilgi: konu, amaç, metod gibi üç aracın yardımı ile soyutluk karakterini ortaya koyar. Bu model, metodun sınırlarını da verir.

1. Meselelerin Ortaya Konulması

Modeller içerisinde seçilmiş Aksiyonların istatistikî kıymetler ile tesbiti mümkündür. En son olarak matematik, ekonometrik ve ya gerçek modeller alınır. Esas konu meseleleri doğrulamaktadır. Olay doğru yahut yanlıştır. Metodolojide esas doğruluk meseleleridir.

Problemlerin doğruluğu iki yol ile gerçekleştirilir.

a) Mantık Yolu

b) Deney Yolu

İktisat teorisinde gözlem ve tenkit tek başlarına yeterli değildir. Karşı modeller ve akli doğruluk kriterleriyle inceleme konusuna yükselmek gerekir. Düşüncesizlik, hakikati buldurmaz. Bütün teorilerin gelişmesi için deney zorunludur. Sonuçlara ulaşmak, deneysel hakikatler ile olur. Viyana ekolü bunu yapmıştır. (Neo-liberal ekol Wittgenstein) olayların esasını önemle aydınlatmayı bilmişlerdir.

Ekonometri; iktisat teorisinin istatistik ve matematik ile ifadesidir. Hipotezleri ekonometri ile incelemek nisbeten yeni tercihlerdir. (40-50) yıl). Takip edilen gelişme, akıma uyarak teorik gerçekleşme ile sonuçlanmıştır (input-out-put Leontief modeli).

2. Model Sonuçları

Teoriler; mantık ve deney sonuçlarından çıkarılmıştır. Analizin ikinci sınırını modeller vermektedir. Teoriler bir politika içerisinde yer alır ve orada geçerli olur.

Klasik iktisat teorisinde, liberalizme geniş olarak yer verilmiştir. (Serbest ticaret, oturma serbestisi, sözleşme hürriyeti) Bugünkü iktisattaki model sosyal düzen içerisinde piyasa iktisadının gerçekleştirilebileceğini göstermektedir.

IV. İKTİSADİ KANUNLAR

İktisat kanunlarının iki şeklini şöylece göstermek mümkündür. Akli Kanunlar, Deneysel Kanunlar

A. Akli Kanunlar

Dedüksiyon yolu ile kazanılmıştır. Meydana çıkan olaylar arası ilişkilerin, akıl yürütme yolu ile bulunmasıdır. Bunlar yalnız aklın kurallarına uygundur. Akla uygun olanların gerçekleştirilmesiyle kanunlara ulaşılır. Bunlar iktisat kanunlarındaki bilgi hiyerarşisi içerisinde yerlerini alırlar.

B. Deneysel Kanunlar

Endüksiyon aracılığıyla gerçekleri bulmaya yarar ve deneyden kazanılmıştır. İktisat ilminde de deneysel yollarla yeni bilgiler kazanılır. Deney ile ortaya çıkarılan kanunlar. İlimle genelleştirilir. İktisadi akım içerisinde hatalı gelişmeler ve gerçek konularda bulunabilir. Burada düşünceler deneyler ile gerçekleşir. Ayrıca doğa kanunları gibi işlem görür. Örneğin gelişim kanunlarından «**Kapitalizm**» tarihci ekolün «**iktisadi gelişim teorisi**» buna örnek olarak gösterilebilir.

Ancak, gelişim kanununun, tabii ilimler için her zaman geçerliliği mümkün olmakla beraber, sosyal ilimler için bunu söylemek pek mümkün olmamaktadır. Sebepleri şu noktalarda toplayabiliriz.

Birincisi Anorganik alanda olaylar, tabii akım içerisinde seyrederek. Toplum biliminden olan iktisatta, olaylar teknolojik akım içerisinde seyrederek. Burada insan kendi amaçlarına göre hareket eder.

C. Sonuç

Öğrenme ve bilme gayretiyle amaçlara erişilirken onun sebeplerinde gösterilmiş olunur. Akli yollardan sonuçlarda, hatalar yapılabilir. Deney ile gerçekliği sağlanan kanunlar doğrudur. Bu durumda amaçlara erişmekle bütün hatalar aşılmış olur. Sonuçta bir görüş birliğine varılarak kanunlar kurulur.

Kanunlara varışta eksik lojik dedüksiyonlar yapılmaktadır. Bununla beraber araştırmalar, bazı sonuçları meydana çıkarmaktadır. İktisat politikasındaki olayların nedenleri, tahmini ilişkiler ile bulunmaktadır. Bunların doğruluğunun kontrolü gerekir. İktisadi düşünceler eğer ilmi görüşleri aşıyorsa o zaman teleolojik düşüncelere ulaşmış olur.